

Porin kaupunginhallitus
Porin kaupunginvaltuusto
kirjaamo@pori.fi

Aihe**Porin kaupunginkirjaston rakennettuun kulttuuriympäristöön liittyvät arvot**

Julkisuudessa esiintyneen runsaan keskustelun vuoksi Satakunnan Museo on alueen kulttuuriympäristöistä vastaavana viranomaisena päättänyt antaa Porin kaupunginkirjaston kulttuuriympäristöarvoista ja purkuedellytyksistä lausunnon.

Satakunnan Museon tehtävä

Satakunnan Museo toimii alueellisena vastuumuseona ja toimialueena on koko maakunta. Alueellisen vastuumuseon tehtävät määritellään museolaissa (414/2019): *Alueellisen vastuumuseon tehtävänä on toimia kulttuuriympäristön, erityisesti rakennetun ympäristön ja arkeologisen kulttuuriperinnön asiantuntijana, joka antaa lausuntoja, osallistuu asiantuntijana viranomaisneuvotteluihin ja antaa neuvontaa, sekä kehittää ja edistää kulttuuriympäristön vaalimista, toimialansa yhteistyötä sekä kulttuuriympäristötiedon digitaalista tallentamista ja saatavuutta.*

Satakunnan Museo on maakunnan ainoa päätoiminen kulttuuriympäristön ja rakennussuojelun asiantuntija. Alueellisten vastuumuseoiden ja Museoviraston voimassa olevan työnjaon perusteella kirjastoasiaa hoitaa Satakunnan Museo. Museo on ollut aktiivisesti mukana jo kirjastorakennusta koskevassa aikaisemmassa hankesuunnittelussa, joka tähtäsi rakennuksen peruskorjaukseen. Museovirastolle taas kuuluvat erityislakien mukaiset viranomaistehtävät (esim. maailmanperintökohteet, kirkkolaila suojellut kohteet ja valtion omistama rakennusperintö).

Satakunnan Museon kulttuuriympäristötyö kohdistuu maakunnan kaikkiin 16 kuntaan ja museo käsittelee viranomaistyössään kaikkia kuntia johdonmukaisen tasa-arvoisesti.

Porin kaupunginkirjaston arvot

Satakunnan Museo on tuonut Porin kirjastorakennuksen sekä laajemminkin sotien jälkeisen arkkitehtuurin kulttuurihistoriallisia ja kaupunkikuvallisia arvoja esille myös

julkisuudessa viimeisen neljän vuoden aikana. Pääkirjaston purkuedellytyksiä, uuden rakentamislain vaikutusta purkusuunnitelmiin sekä kirjaston maakunnallisesti merkittävää arvoa on myös esitelty kaupunginarkkitehdin, Satakunnan Museon ja rakennusvalvonnan toimesta kaupunginhallitukselle 9.2.2026.

Vuonna 1975 maakuntakirjastoksi ja työväenopistoksi valmistunut arkkitehti Olli Steenin suunnittelema kaupunginkirjasto liittyy historiallisesti Porin kaupungin 1970- ja 1980-luvulla toteuttamiin erittäin mittaviin panostuksiin. 15 vuoden aikana vuodesta 1971 vuoteen 1986 kaupunkiin rakennettiin muun muassa useita kouluja ja päiväkoteja, kaupunginsairaala (1971), uimahalli (1971), Satakunnan Museo (1973), kirjasto (1975), urheilutalo (1983), nuorisotalo (1983) sekä päiväkotit Taikurinhattu (1984). Reima ja Raili Pietilän suunnittelemaa Taikurinhattua lukuun ottamatta kaikki muut hankkeet olivat kaupungin oman talonrakennustoimiston arkkitehtien suunnitteleamia. Arkkitehteistä Olli Steen erikoistui kulttuurirakennuksiin, Kimmo Levanto terveydenhuollon rakennuksiin, Hannu Moilanen kouluihin ja Matti Salmivalli liikuntapaikkoihin. Tämä arkkitehtonisesti ja kaupungin identiteetille merkittävä, hyvinvointiyhteiskunnan rakentumista ilmentävä historiallinen kerrostuma on tällä hetkellä osittain uhanalainen. Porin kaupunki on jo purkanut esimerkiksi kaikki peruskoulujärjestelmän historialliseen ilmiöön liittyvät koulurakennukset. Pori oli 1970-luvulla edelläkävijöiden joukossa peruskoulu-uudistuksessa.

Kirjastosta laaditussa rakennushistoriallisessa selvityksessä (ILO-arkkitehdit 2024) todetaan: *Kaupunginarkkitehtien suunnittelemat julkiset rakennukset, kirjasto-opisto mukaan lukien, edustavat Porissa 60- ja 70-lukujen rakennuskannan parhaimmistoa. Yhdessä Satakunnan museon kanssa, rakennus edustaa merkittävää vaihetta Porin kulttuurirakennusten rakentamisessa. Kirjasto-opiston rakennuksen arvoa tuleekin tarkastella sekä Porin kaupungin rakennuttamien rakennusten joukossa että laajemmassa aikakauden julkisten kirjastorakennusten kontekstissa.*

Parhailaan tekeillä olevassa Satakunnan maakuntakaava 2050:ssä kirjasto on osoitettu osaksi maakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä *Porin ruutuasemakaavan puistoakseli*. Maakunnallisella merkittävyydellä tarkoitetaan asemaa, joka kohteella tai alueella on, kun se on arvioitu kulttuurihistoriallisesti merkittäväksi koko maakunnan laajuisen tarkastelun perusteella. Maakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt Satakunnassa perustuvat Rambollin toteuttamaan, vuonna 2023 valmistuneeseen *Satakunnan rakennetun kulttuuriympäristön päivitys- ja täydennysinventointiin*. Selvitystä on ollut laatimassa maakunnan kulttuuriympäristöt erittäin hyvin tunteva asiantuntija Niina Uusi-Seppä, joka on

vastannut myös vuonna 2013 julkaistusta *Satakunnan kulttuuriympäristöt – Eilen, tänään, huomenna -teoksesta*.

Uutta maakuntakaavaa varten toteutetun Rambollin selvityksen raporttia sekä keskeisiä tuloksia on esitelty Porin kaupungintalolla 20.4.2023, ja aineistoa on ollut mahdollista myös kommentoida. Lisäksi tekeillä olevan maakuntakaavan luonnosvaihe on ollut nähtävillä 4.11.-5.12.2024.

Rakennus on arvoitettu suojeltavaksi Porin kaupungin kaavoituksen laatimassa, vuonna 2019 toteutetussa Porin ruutuasemakaavan modernin rakennusperinnön rakennusinventoinnissa. Selvityksessä mukana olleiden kohteiden arvot määrittä ohjausryhmä, johon kuului edustajia kaupungin kaavoituksesta, rakennusvalvonnasta, tilayksiköstä, Satakunnan Museosta, Museovirastosta, Satakuntaliitosta sekä Varsinais-Suomen ELY-keskuksesta. Lisäksi kirjastorakennuksen historialliset, rakennushistorialliset, rakennustaiteelliset sekä kaupunkikuvalliset arvot on todettu kirjaston korjaukseen ja muutokseen tähtäävän hankesuunnittelun yhteydessä toteutetussa rakennushistoriallisessa selvityksessä (ILO-arkkitehdit, 2024). Rakennuksen suojelemista koskevat tavoitteet on tuotu esiin useassa ajantasaisessa ja kattavassa selvityksessä.

Kuten viime aikoina julkisuudessaakin on tuotu esiin, ovat rakennuksen purkuedellytykset pelkällä purkulupahakemuksella kyseenalaiset. Purkamisluvan edellytyksistä mainitaan uudessa rakentamislain 56 §:ssä (19.12.2024/897): *Alueella, jolla ei ole asema-, yleis- tai maakuntakaavaa tai kaava on vanhempi kuin 13 vuotta, rakennuksen purkaminen ei saa aiheuttaa haittaa tulevalle kaavoitukselle tai alueiden käytön muulle järjestämiselle eikä vaikeuttaa rakennetun ympäristön suojelemista koskevien tavoitteiden saavuttamista.*

Kirjaston kohdalla asemakaava on vuodelta 1986 ja Porin kantakaupungin yleiskaava vuodelta 2007. Rakennus on osoitettu osaksi maakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä tekeillä olevassa Satakunnan maakuntakaava 2050:ssä. Maakuntakaavassa on osoitettu ainoastaan aluekokonaisuuksia, ei yksittäisiä kohteita. Kirjaston kiinteistö on kuitenkin Rambollin selvityksessä erikseen rajattu osaksi kokonaisuutta, joten rakennuksen merkitys osana puistoakselin maakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä on selvä.

Rakennuksen tai alueen arvojen määrittämisessä hyödynnetään esimerkiksi lakia rakennusperinnön suojelemisesta, joten kyse ei ole mielipiteestä tai makuasiasta. Lain rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010) mukaan rakennus voi olla arvokas rakennushistorian, rakennustaiteen ja –tekniikan, erityisten ympäristöarvojen, rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kannalta.

Arvojen perusteiksi laissa on määritelty kriteerit, joita ovat kohteen harvinaisuus, tyypillisuus, edustavuus, alkuperäisyys, historiallinen todistusvoimaisuus ja kerroksisuus.

Satakunnan Museon kanta kirjaston maakunnallisesta merkittävydestä

Rakennuksen tai alueen maakunnallinen merkittävyys voi käydä ilmi useista eri lähteistä. Arvo voi perustua inventointiin (Ramboll 2023), erilaisiin selvityksiin, asiantuntijan tai viranomaisen lausuntoon tai päätökseen. Tässä tapauksessa asiantuntijaviranomaisena toimii Satakunnan Museo.

Satakunnan Museo näkee, että maakuntakirjastona vuosina 1975–2017 toiminut Porin kaupunginkirjasto on paitsi osa maakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä, myös yksittäisenä kohteena maakunnallisesti merkittävä. Rakennuksen arvot ovat historialliset, rakennushistorialliset ja kaupunkikuvalliset. Arkkitehtonisesti laadukas rakennus on maakunnan kirjastorakennuksista ainoa tyyli-suuntansa edustaja. Keskeisellä paikalla, osana historiallisesti merkittävää ja ajallisesti kerroksellista puistoakselia rakennus on myös kaupunkikuvallisesti merkittävä. Kaupungin identiteetti rakentuu historiallisten tapahtumien, kehitysvaiheiden ja yhteisesti muodostuneiden arvojen varaan. Porin kehitys kauppamerenkulkua harjoittaneesta kaupungista menestyksekkäästi teollistuneeksi maakunnan keskuksiksi on jättänyt näkyvän jäljen kaupungin rakennuskantaan ja kaupunkikuvaan. Monet eri aikoina valmistuneista rakennuksista ovat arkkitehtonisesti ja kulttuurihistoriallisesti merkittäviä muistumia kaupungin kasvusta, vaurastumisesta ja yhteiskunnallisesta kehityksestä.

Tällaisten rakennusten purkaminen ei merkitse ainoastaan yksittäisen rakennuksen katoamista, vaan samalla häviää osa kaupungin historiallista jatkuvuutta, omaleimaisuutta ja identiteettiä. Rakennettu ympäristö, kuten Porin kaupunginkirjasto toimii konkreettisena linkkinä menneisyyteen ja vahvistaa kaupunkilaisten kokemusta kaupungin historiasta ja sen erityispiirteistä.

Olemassa olevien selvitysten perusteella rakennus ei ole purkukuntoinen. Kirjastorakennuksen purkaminen edellyttäisi siis kaavamutosta. Alueidenkäyttölaki (AKL, 132/1999) ohjaa maankäytön suunnittelua ja rakentamista sekä samalla kulttuuriympäristön säilymistä ja muutosta. Sen tavoitteena on edistää rakennetun ympäristön kauneuden ja kulttuuriympäristön vaalimista sekä hyvää rakentamista. Kaavoituksen on myös perustuttava riittäviin tutkimuksiin ja selvityksiin. Kirjaston tonttia koskevassa kaavamutoksessa olisi siis joko otettava huomioon rakennuksessa jo todetut selvitykset tai teetettävä uusi asemakaavatasoinen

rakennusinventointi, jossa kohde arvotettaisiin jälleen hyödyntämällä lakia rakennusperinnön suojelemiseksi. Kaavamuutoksessa on lähtökohtaisesti otettava huomioon selvityksissä todetut arvot. Edelleen niiden perusteella rakennukselle tulisi osoittaa kaavamuutoksen yhteydessä suojelumerkintä.

Rakentamislain 182 §:n mukaan, *kun rakennus on valtakunnallisesti tai maakunnallisesti merkittävä, valitusoikeus rakennuksen purkamista koskevasta päätöksestä on myös Lupa- ja valvontavirastolla ja museoviranomaisella.*

Rakennuksen peruskorjaamisella turvattaisiin korvaamattoman ja identiteetille merkittävän, paikallisesti ja maakunnallisesti merkittävän rakennusperinnön säilyminen jälkipolville. Ratkaisu olisi myös aikataulullisesti tehokas ja todennäköisesti kustannuksiltaan uudisrakennusta edullisempi. Kirjaston peruskorjaus ei tulisi todennäköisesti vaatimaan edes kaavamuutosta. Lisäksi ratkaisu olisi linjassa kaupungin oman tuoreen strategian kanssa mm. kestävän kehityksen sekä päästövähennystavoitteiden osalta. Esimerkiksi Jyväskylässä, Lappeenrannassa ja Oulussa on päädytty korjaamaan tämän aikakauden kirjastorakennukset. Jyväskylän yliopiston kirjaston korjaushanke voitti myös arkkitehtuurin Finlandia-palkinnon vuonna 2022. Huomattavistakin muutoksista huolimatta rakennuksen alkuperäisarkkitehtuurin ominaispiirteet onnistuttiin säilyttämään. Porin kaupunginkirjasto on muunneltavissa, ja moderni arkkitehtuuri myös taipuu muutoksiin.

Mikäli kirjastolle haettaisiin ja myönnettäisiin purkulupa edellä mainituista seikoista huolimatta, tulee Satakunnan Museo käsittelemään asiaa museolaissa annetun kulttuuriympäristön asiantuntijatehtävänsä mukaisesti sekä rakentamislain antamin valtuuksin.

Satakunnan Museo

Museonjohtaja Johanna Jakomaa

Tutkija Olli Joukio

Tutkija Sanna Kuusikari

Korjausrakentamisen asiantuntija Kalle Virtanen

Tiedoksi

Porin kaupungin rakennusvalvonta/Marko Kallunki
Lupa- ja valvontavirasto/kirjaamo
Satakuntaliitto/kirjaamo
Museovirasto/kirjaamo

Tämä asiakirja on hyväksytty sähköisesti Porin kaupungin asianhallintajärjestelmässä